

ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ВЕРХОВНИМ СУДОМ США

А.М.Толкач, старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права, конституційного права
Чернігівського національного технологічного університету

Судова гілка влади США складається з мережі судів, розміщених по всій країні, на чолі з Верховним Судом Сполучених Штатів.

З часу, відколи Верховний Суд США зібрався на своє перше засідання 1790 року, було винесено тисячі рішень з приводу практично всіх питань - від повноважень уряду до громадянських прав і свободи преси. Хоча чимало з цих рішень лишаються маловідомими й становлять незначний інтерес для широкої громадськості, але були і резонансні справи, однією з таких справ судової системи США, стала справа «Марбері проти Медісона» 1803р., яку часто називають найважливішим рішенням в історії Верховного Суду. Рішення по цій справі встановило принцип судового контролю й права Суду визнавати конституційність законодавчих і виконавчих актів.

Метою цієї статті є розглянути встановлення принципу судового контролю Верховним Судом США на прикладі справи «Марбері проти Медісона» та визначити його роль для судової системи країни.

Згідно з Конституцією США (ст. 3) судова влада належить єдиному Верховному Суду і тим нижчим судам, що згодом установить або створить Конгрес [1, с. 271]. Престиж Верховного Суду у перші роки діяльності був низьким, в чому значну роль відігравали антифедералісти. Тим більше, що переважну більшість справ розглядали суди штатів: свою першу справу Верховний суд розглянув у 1793р. Зауважимо, Верховний суд не мав тоді навіть свого постійного приміщення – він тривалий час перебував в приміщенні Конгресу, де йому було виділено кілька кімнат. Про невисокий авторитет у ті часи Верховного суду свідчить такий факт: коли його перший голова Д. Джей 1795р. подав у відставку, оскільки був обраний губернатором штату Нью-Йорк, то політичні кола країни і преса розцінювали цей вчинок як крок уперед, угору в його політичній кар'єрі [2, с. 28-29].

Ситуація, однак, докорінно змінилася, коли в січні 1801р. президент Адамс головою суду призначив Джона Маршалла. На цій посаді він перебував 34 роки, ставши однією з найпомітніших постатей американського політичного життя першої половини XIX ст. [3, с.16].

Треба відзначити, що це абсолютний рекорд по тривалості перебування на цій посаді. З іменем Д.Маршала пов'язана ціла епоха у федеральному судочинстві. З самого початку своєї діяльності Д.Маршалл, переконаний федераліст, вступив у конфронтацію з новообраним (у 1800р.) президентом Т.Джефферсоном – таким же переконаним антифедералістом [4, с. 134].

Згідно з конституцією США ні Верховний суд, ні федеральні суди не мали права, ні суди штатів не наділені правом перевірки норм законів, але судова

практика успішно подолала цю перепону. Принцип судового контролю за конституційністю законів було започатковано у справі «Марбері проти Медісона» (1803р.) [5].

Справа виникла у зв'язку з політичним диспутом щодо результатів президентських виборів 1800 року, на яких Томас Джефферсон, член Демократично-Республіканської партії, переміг діючого Президента Джона Адамса, федераліста. В останні дні Адміністрації Адамса Конгрес, у складі якого переважали федералісти, запровадив чимало судових посад, серед них 42 посади мирових суддів в окрузі Колумбія. Сенат затвердив призначення, Президент підписав їх, і завданням Державного секретаря було завірити папери на призначення та розіслати їх, В гарячці останніх хвилин роботи Державний секретар, залишаючи свою посаду, забув направити розпорядження про призначення чотирьом мировим суддям, серед яких був і Вільям Марбері.

Новий Державний секретар Президента Джефферсона, Джеймс Медісон, відмовився направити ці розпорядження, оскільки нова Адміністрація була розлючена тим, що федералісти намагалися закріпити свої позиції в судочинстві. Марбері подав у Верховний Суд позов на Медісона, в якому вимагав надати чинності розпорядженню про його призначення на посаду. У своєму зверненні В.Марбері посилався на Судовий акт 1789 року, що передбачав таку можливість через так званий мандамус (writ of mandamus) - судове розпорядження посадовій особі виконати дію, яку вона зобов'язана здійснити згідно із законом [6].

Якби Суд прийняв сторону Марбері, то Медісон все одно міг би відмовитися надіслати призначення, й Суд не мав би засобів, щоб примусити його виконати свою волю. Якби Суд виступив проти Марбері й дозволив Адміністрації Президента Джефферсона відмовити Марбері в посаді, на яку він мав законне право, то Суд ризикував би поступитися судовими повноваженнями президентській владі. Голова Верховного Суду Джон Маршалл розв'язав цю дилему, визначивши, що Верховний Суд не має повноважень для розгляду цієї справи. Маршалл заявив, що Розділ 13 Судового акту, який надає Суду це повноваження, антиконституційний, оскільки він поширює юрисдикцію Верховного Суду за межі юрисдикції, визначеної в Конституції. Прийнявши рішення про неприйняття рішення в цій справі, Верховний Суд закріпив за собою роль остаточного арбітра в справі тлумачення законів [7, с. 90].

Адміністрація президента Т.Джефферсона була задоволена тим, що її не змусили надіслати повідомлення Марбері і не висловила заперечень проти закріпленого у судовому рішенні принципу судового контролю за конституційністю законів.

Зазначене рішення Верховного Суду узаконило його право тлумачити Конституцію та визначило подальший розвиток американського права [8, с. 57].

Таким чином, вперше інститут конституційної юстиції зародився у Сполучених Штатах Америки. Доктрину цього інституту найчіткіше сформулював головний суддя Верховного суду США Дж.Маршалл у відомому рішенні 1803 року у справі Марбері проти Медісона: "Саме судова влада має право і зобов'язана сказати, що є закон" [6]. Цей прецедент заклав основи так званої американської

моделі конституційного правосуддя, основною рисою якої є здійснення конституційного контролю судами загальної юрисдикції.

Отже, підсумовуючи значення розгляду справи «Марбері проти Медісона», можна зазначити, що у рішенні Верховного суду США була сформульована і обґрунтована засада «judicial review» - тобто право на судовий розгляд конституційності нормативних актів державних властей.

Суддя Маршал не був, правда, творцем цієї засади. Вона була відома й до нього, однак не була достатньо обґрунтованою, чітко сформульованою і не мала достатнього поширення. Маршалл «лише» своєчасно її порушив, обґрунтував, увів у судову практику, і то в дуже відповідальний період, коли вирішувалась доля і шляхи розвитку молодого американської республіки [4, с. 137].

Позиція, викладена і закріплена рішенням суду в справі «Марбері проти Медісона», стала помітною віхою в конституційній історії США. За деякими оцінками цю подію порівнюють за значенням якщо не з переглядом Конституції, то, зрештою, із прийняттям чергової поправки до Конституції.

Ця подія по праву асоціюється з ім'ям Джона Маршалла.

Відтепер Конституція країни визначається не тільки за текстом Конституції, але також і за тим тлумаченням, що текст Конституції одержує у Верховному суді.

Сам судовий нагляд за Конституцією може здійснюватися не тільки Верховним судом, але також й іншими судовими установами. Це дає вагому підставу вважати судову систему і право судового нагляду за конституційністю законів наріжним каменем системи «стримувань і противаг». Недаремно сьогодні на будівлі Верховного суду написані слова Джона Маршалла: «Тлумачення закону — це прерогатива і обов'язок судової влади».

Справжнє значення справи «Марбері проти Медісона» полягало в тому, що Верховний суд вийшов на політичну сцену країни. Відтепер, привласнивши собі право тлумачити будь-який закон на предмет його відповідності Конституції, суд став важливим компонентом не тільки судової, але політичної системи Сполучених Штатів.

Використана література

1. Хрестоматія з історії політичних вчень: Посібник / Упоряд. та автор коментарів Уривалкін О.М. – К.: Дакар, КНТ, 2008.- 456с.
2. Grzegorz Gorski. Sad Najwyzszy Stanow Zjednoczonych. Torun, 2002.
3. Филиппов С.В. Судебная система США - М.: Наука, 1980. с.
4. Тищик Б. Утворення Верховного суду США та становлення його компетенції / Тищик Б. // Вісник Львівського університету. С Випуск 39. – 2004. - с. 131-138.
5. American Constitutional Law Essays and Cases.-Harcourt Brace, - Jovanovich, Publishers, 1988.- P. 41-44.
6. Верховный Суд США: дело W.Marbury v. J.Madison <http://www.pravoznavec.com.ua/books/124/8131/25/>
7. Загальний огляд. Система державного управління в США. Відділ міжнародних інформаційних програм Державний Департамент США, 2000. – 126 с.

8. Шевченко О.О. Джерела конституційного права США / Шевченко О.О., Слюсаренко Ю.А. // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – 2012. с. 55-61.